

ULUSLARARASI   INTERNATIONAL
GENÇ BİLİMCİLER BULUŞMASI II: YOUNG SCHOLARS CONFERENCE II:
ANADOLU AKDENİZİ SEMPOZYUMU   MEDITERRANEAN ANATOLIA
04-07 KASIM 2015   04-07 NOVEMBER 2015
ANTALYA

SEMPOZYUM   SYMPOSIUM BİLDİRİLERİ   PROCEEDINGS

Editörler / *Editors*

Tarkan KAHYA
Aşkın ÖZDİZBAY
Nihal ÖNER TÜNEN
Mark WILSON

SUNA – İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH CENTER FOR MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ULUSLARARASI GENÇ BİLİMCİLER BULUŞMASI II:
Anadolu Akdenizi Sempozyumu
04-07 Kasım 2015 Antalya

Sempozyum Bildirileri

INTERNATIONAL YOUNG SCHOLARS CONFERENCE II:
Mediterranean Anatolia
04-07 November 2015
Symposium Proceedings

Mode of publication
E-book

Publisher certificate number
18318

e-ISBN 978-605-2116-52-4

Publisher management
Koç University
Rumeli Feneri Yolu, 34450 Sarıyer / İstanbul

Editor-in-chief
Oğuz TEKİN

Editors
Dr. Tarkan KAHYA
Aşkın ÖZDİZBAY
Nihal ÖNER TÜNEN

English copyediting
Mark WILSON

© Koç Üniversitesi Suna – İnan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi AKMED, 2018
Koç University Suna & İnan Kiraç Reserach Center for Mediterranean Civilizations AKMED, 2018

Bu kitapta yayımlanan bildirilerin yayım hakkı saklıdır. AKMED ve yazarlarının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz. Bildiri metinleriyle ilgili her türlü sorumluluk yazarlarına aittir.

All rights reserved. No part of this book may be used or reproduced in any manner without written permission from the AKMED and the authors. All responsibility rising from the content of the papers published here rests upon their authors.

Yazışma Adresi / Mailing Address
Barbaros Mah. Kocatepe Sok. No. 22
Kaleiçi 07100 ANTALYA – TÜRKİYE
Tel: 0 (242) 243 42 74 • Fax: 0 (242) 243 80 13
akmed.ku.edu.tr
akmed@ku.edu.tr

Yapım / Production
Zero Prodüksiyon Ltd.

 Vehbi Koç Vakfı

İçindekiler / Contents

AĞGÜL Mustafa	11	Sağır Kalesi'nin Kuzey Pisidia Kaleleri Işığında Yorumlanması
AKGÜN KAYA Elif	35	II. Sofistik Dönem: Lykia, Pisidia, Pamphylia ve Kilikia – Isauria Bölgesi Filizofları, Sofistleri ve Retorları
AKIN SARGIN Yasemin	51	Yazıtlar Işığında Roma İmparatorluk Dönemi Lykia, Pamphylia ve Pisidia'da <i>curator rei publicae</i> Olgusu
AVCU Fatma	65	Lykia Bölgesi Mezar Yazıtlarında Cezalar ve Ceza Tahsilat Kurumları
AYGÜN Ç. Afşin	79	Limana Yerleşimciliğine Bir Örnek: Myra'nın Limanı Andriake
BAŞAĞAÇ Özge	91	Denizcilik Kültür Mirasının Korunması: Türkiye Deniz Fenerleri Işığında Akdeniz ve Ege Kıyıları
BİLGİN Sevingül	115	Perge'de Bulunmuş Geç Roma Dönemi Damgalı Unguentariumları
BULUT Hande	131	Karain, Suluin ve Öküzini Mağaraları Kemik Alet İşçiliğinde Tekno-Tipolojik Özellikler ve Karşılaştırmalı Değerlendirmeler
CASAGRANDE CICCİ Emanuele	149	Computational methods in Archaeology: reconstructing the past. The case of the so-called "Little Baths" of Elaiussa Sebaste (Cilicia Tracheia)
DAĞLI DİNÇER İpek	163	Perge'nin Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi Kültürleri
DİKMEN VAROL Ebru	181	İmparator Diocletianus Tavan Fiyatlar Fermanı'ndaki, Laodikeia Tekstilleri ile Hierapolis ve Antalya Müzesi'ndeki Yontuların Giysileri Üzerine Görsel Bir Değerlendirme
DOĞAN Yedigâr	201	Dynastik Lykia: Sikkeler Işığında İdari Örgütlenme ve Tarihi Coğrafya
DÖNMEZ Aytaç	217	Ksanthos Batı Agora I: Roma İmparatorluk Dönemi (MS 1-4. yy.)
ELİÜŞÜK Mevlüt	247	Kilikya Bölgesi Roma Dönemi Baldaken Tipli Mezar Anıtları
ERHAN Fatih	273	Kent Sikkeleri Işığında Antik Çağ Kilikia'sında İnanç Evrimi
FOCHETTI Beatrice	297	The Evolution and Use of the Doric Order in Lycia et Pamphylia during the Roman Period: preliminary remarks

Chiara FORNACE	307	Building techniques in Rough Cilicia from the Hellenistic period to the Early Byzantine age: New research perspectives
GERÇEK Hakan	321	Arykanda Antik Kenti Podyumlu Tapınağı
GÖÇMEN İlkey	341	Ankhiale
GREBIEN Matthias	369	The City Walls of Side: Are they Hellenistic fortifications?
HARMANDAR Celil Samet	381	Pamphylia Bölgesi'nde Konumlanan Ptolemais Antik Liman Yerleşimi
KALINBAYRAK ERCAN Aygün	397	Likya Antik Kentlerinin Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadarki Mimari ve Kentsel Gelişimi Üzerine Ön Değerlendirmeler
KART Erkan	409	Kaunos Hestiatorion'u Üzerine Yeni Gözlemler
KAYA Fatih Hakan	427	Soli-Pompeopolis Sütunlu Caddesi Korinth Başlıkları
KAYMAZ Saadet – ATALAY Ümit – AKYOL Ali Akın	445	Side Tiyatrosu Duvar Resimlerinde Arkeometrik Çalışmalar
KIZILARSLANOĞLU H. Asena	455	Dağlık Kilikia Liman ve Ticaret Kenti Elaiussa Sebaste Geç Roma Kırmızı Astarlı "D Grubu"na Ait Servis Kapları
KUGER Kathrin	479	A ceramic production site in the Kibyrtis: a contribution to the problematic identification of local ceramic workshops
KURTULUŞ KIVANÇ Şebnem	505	Antalya Bölgesi'nin Klasik Çağlar Öncesi Arkeolojik Sit Alanlarında Kültür Turizmi Amaçlı Düzenlemeler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri
KURUL Erkan	519	Rhodos Denizcilik Yasaları: Tarihsel Süreç ve Kapsam
MACCHIONE Vincenzo Elio Jr.	533	The Chora of Elaiussa Sebaste in the Early Byzantine Period: The Changing Landscape and Evolution of Urban and Rural Settlements
NOVAKOVA Lucia	539	Lycian tradition in funerary rites of adjacent regions: some remarks on paraphernalia and iconography of above-ground burials
ÖZ Cüneyt	553	Silifke Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandiller
ÖZDEN GERÇEKER Gökçen Senem	585	Perge Batı Nekropolisi - Parsel 159'da Bulunan Sagalassos Kırmızı Astarlı Keramikleri Benzeri Üretim Grupları
ÖZKAN Ali	599	Kilikya Koyu Yüzlü Mal Kültürü
ÖZTAŞKIN Gökçen Kurtuluş	615	Olympos Episkopeionu Tuğla Süslemeleri
C. PICHLER Matthias	629	The Estate of the Claudii north of Kibyra: Archaeological Evidence for the <i>villa</i> of an Élite Family from the 2nd/3rd century A.D.?
PİLEVNELİ Ceren	649	MS 1.-7. yy.'lar arasında Myra ve Egemenlik Alanında Hıristiyanlık
SARILAR ÖZDEMİR Merve	663	Pisidia, Pamphylia ve Kilikia Bölgelerindeki Seleukos Kolonileri

SCARDINA Audrey	685	The Churches of Byzantine Aperlae: A Re-appraisal
SEVİÇ Fulya	701	Arykanda Antik Kenti'nde Geç Antik Dönem'e ait VI. Hamam
TANRIVER Öznur	711	Pisidia'da Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Phryg ve Lyd Kimliği: Tymandos
TERAMAN HEPDİNÇLER Özel	725	İmparator Salonlarının İşlev ve Adlandırılmaları Üzerine Öneriler
UZUNOĞLU Hüseyin	735	Epigrafik ve Edebi Kaynaklar Işığında Likya Bölgesi'nde Su ve Su Yapılarına İlişkin Bazı Gözlemler
ÜSTÜN TÜRKTEKİ Sinem	757	İlk Tunç Çağı'nda Pisidya/Göller Bölgesi'nin Çömlekçilik Gelenekleri
VAN DER LINDE Dies	787	Dead Figures: The Presentation of Social Roles on Gravestones in Roman Tynada and Timbriada
YENER Şeniz	803	Patara'da Bulunan bir Grup Mangal Atacı
YENİ Selda	821	ΛΥΚΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑ'dan ΛΥΚΙΩΝ ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ'a: Hellenistik Önceller Işığında Lykia Birliği'nin Görevleri, İdari Yapısı ve Finansmanı
YILDIRIM Nazlı	831	Lyrbe Agorası
YILDIZ Volkan	845	Kilikya Bölgesi'nde Görülen Attika Seramikleri Üzerine Bir Değerlendirme
YILMAZ ERKOVAN Nisa	863	Rhodiapolis Kenti Agora ve Stoaları Arkeolojisi Rölöve Ve Restitüsyonu
YURTSEVER Adem	889	Side'de Yeni Araştırmalar Işığında "M Yapısı"

Şeref Kurulu / Honorary Board

Suna Kırac

İnan Kırac

Bilim Kurulu / Academic Board

Prof. Dr. Haluk Abbasođlu

Prof. Dr. Mustafa Adak

Prof. Dr. Engin Akyürek

Prof. Dr. Murat Arslan

Prof. Dr. Thomas Corsten

Prof. Dr. Nevzat Çevik

Prof. Dr. İnci Delemen

Prof. Dr. Francesco D'Andria

Prof. Dr. Refik Duru

Prof. Dr. Serra Durugönül

Doç. Dr. Bilge Hümmüzlü Kortholt

Prof. Dr. Johannes Nolle

Prof. Dr. Mehmet Özdoğan

Prof. Dr. Mehmet Özhanlı

Prof. Dr. Jeroen Poblome

Prof. Dr. Mustafa H. Sayar

Prof. Dr. Oğuz Tekin

Prof. Dr. Billur Tekkök

Prof. Dr. Gülsün Umurtak

Prof. Dr. Burhan Varkıvanç

Düzenleme Kurulu / Organizing Committee

Kayhan Dörtlük

Tarkan Kahya

Remziye Boyraz Seyhan

Tuba Ertekin

Mustafa İncebacak

Emrullah Can

Olympos Episkopeionu Tuğla Süslemeleri

Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN*

Yerleşim izleri Hellenistik Dönem'den itibaren izlenebilen Olympos Antik Kenti, Likya Birliği'nde üç oy hakkına sahip altı kent arasında sayılır. MÖ 2. yy. sonu ve 1. yy. başlarında korsan şefi Zeniketes'in faaliyetlerine bağlı olarak birlikten çıkarılan kent, Roma İmparatorluk Dönemi'nde tekrar birliğin seçkin üyelerinden biri olarak karşımıza çıkar¹. Bölgenin ve kentin ilk piskoposu aziz ve martyr olarak anılan Olympos'lu Methodios'tur². Kent; Hierocles'in Synecdemos'unda, Notitiae Episcopatum ve konsil listelerinde Myra Metropolitliğine bağlı piskoposluk merkezi olarak kayıtlıdır³.

Episkopeion (Piskoposluk Sarayı) Olympos Çayı ile iki parçaya ayrılan kentin kuzey bölümünde, doğu-batı aksında kent merkezinde bulunmaktadır. Yerleşimin genel fiziki dokusunda önemli bir yer teşkil eden Kuzey Kent Liman Caddesi ve Köprü Caddesi'nin kesiştiği alanda konumlanmıştır. Kuzey kentin diğer önemli güzergahı olan Nekropol Caddesi de batı yönünde yapı topluluğuna bağlanır⁴. Bu konumuyla episkopeion, kentin tüm yaşam alanlarından kolay ulaşımın sağlanabildiği fiziki avantajlara sahip bir alana yerleşmiştir.

Yaklaşık 128 x 62 m ölçülerindeki yapı kompleksi yüksek ihata duvarlarıyla çevrelenmiştir. Kompleksin merkezinde transept planlı kilise; kilisenin kuzeyinde üç nefli düzenlenmiş geniş bir vaftizhane, güneyinde trikonkhos planlı bir rölik şapeli bulunur. Kilisenin batısındaki alanda peristyl (sütunlu avlu), triclinium (yemek/toplantı salonu) ve idari işlevde oldukları düşünülen mekânlar yer alır (Res. 1). Episkopeion'da yaşamlarını sürdüren görevli/din adamlarına ait odalar ise kompleksin kuzey, batı ve güneyinde sıralanmıştır. Kilisenin doğusundaki alana peristylli bir avlu etrafında sıralanan mekânlardan oluşan piskopos konutu konumlandırılmıştır. Farklı işlevlerde kullanılan bu yapılar arasındaki ulaşım koridorları ile sağlanmıştır. Episkopeion'un inşası esnasında Roma Dönemi tapınağı, temenos alanı ve cadde kenarındaki stoa düzenlemesi komplekse dâhil edilmiştir⁵. Böylece Roma

* Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, D 7, Blok Kat: 2, Pamukkale – Denizli.
E-posta: gokcenko@gmail.com

Bu makale B. Y. Olcay Uçkan danışmanlığında Anadolu Üniversitesi'nde 2013 yılında tamamlanan doktora tezinden, yeni kazı sonuçları da değerlendirmeye alınarak üretilmiştir.

¹ Kent tarihi için bk. Olcay Uçkan v.d. 2006, 28-40.

² MS 3. yy. sonu ve 4. yy.'ın ilk çeyreğinde yaşadığı bilinen Methodios'un yaşamı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bk.: Olcay Uçkan – Kayapınar 2015, 536-540.

³ Mommsen 1866, 66, 111, 174, 189; Darrouzes 1891, 209, 223, 237, 256; Hellenkemper – Hild 2004, 758; Hild 2004, 16.

⁴ Kent dokusu hakkında detaylı bilgi için bk.: Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016, 274-287.

⁵ Episkopeion'un mimari kurgusu hakkında detaylı bilgi için bk.: Öztaşkın 2013, 63-155, 202-261.

Dönemi'nde kentin en önemli dini yapısını bulunduran alan, Bizans Dönemi'nde de aynı özelliğini koruyacak nitelikte dönüştürülerek kullanılmaya devam edilmiştir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan tuğla süslemeler; duvar yüzeylerindeki haçlar, dairesel rozetler; niş yarım kubbelerinde yer alan düzenlemeler ve almaşık kemerler olarak karşımıza çıkar. Tuğla süsleme görülen tüm yüzeyler daha sonraki bir evrede sıva ile kaplanmış ve üzerlerine fresko tekniğinde duvar resimleri yapılmıştır.

Doğrudan izlenebilen in situ olarak korunmuş almaşık kemerlerin yanı sıra kazı çalışmaları sayesinde bazı yeni tespitler yapılmıştır. Episkopeion'daki tüm kemerlerde almaşık düzen taş sırasıyla başlar. Kilisenin güneyindeki trikonkhos plânlı rölik şapelinin giriş kapısı bir sıra taş – dört sıra tuğla düzeninde almaşık kemerlidir. Vaftizhanenin güney nef duvarındaki arkad düzenlemesinin kemerleri, peristyl doğu duvarının galeri katındaki niş kemerleri, triclinium'un doğu ve kuzey duvarındaki niş kemerleri bir sıra taş – üç sıra tuğla düzenindedir (Res. 2, 7, 9). Kazı çalışmalarında tricliniumun giriş kapıları ve apsis kemerinin de almaşık düzende olduğu anlaşılmıştır (Res. 11).

Niş yarım kubbelerinde tuğla bezemelerin yoğun olarak görüldüğü vaftizhane üç nefli bazilikal plânda inşa edilmiştir. Orta nefte apsis önünde haç planlı bir vaftiz havuzu yer alır. Vaftizhanenin batısında kilisenin nartheksinden giriş sağlanan bir vestibulum bulunur. Vestibulumun batı duvarında bir çeşme yer alır. Çeşmenin ön kısmı L kesitli payeler ve sütunlar ile havuz biçiminde düzenlenmiştir. Beş nişli düzenlenmiş çeşmede, merkezdeki ve iki yandaki nişler zemine kadar uzanırken, diğer iki niş zeminden yüksek tutulmuştur. Tamamen tuğla ile örülmüş niş kemerleri, yarım daire şeklinde tuğla ile yapılmış ince bir hat ile çevrelenmiştir⁶. Kemer başlangıçlarında ve nişlerin yarım kubbe başlangıç hattında trapez kesitli tuğlalar kullanılmıştır (Res. 3). En güneyde yer alan niş yarım kubbesinde balık pulu motifi izlenmektedir. Diğer dört nişte ise yatay dizilmiş tuğla sıraları arasında eşkenar dörtgenler oluşturacak şekilde yerleştirilmiş tuğlalar yer alır (Res. 4).

Tuğla nişlerin izlenebildiği bir diğer yapı triclinium'dur. Triclinium, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlıdır. Yapının boyutları ve konumuna bakıldığında yemek salonu olarak kullanımının yanı sıra toplantı salonu olarak da kullanıldığı düşünülmektedir. Mekânın doğu, batı ve apsisin arkasında kalan kuzey duvarlarında tuğla süslemeler görülür.

Triclinium'un batı duvarı yaklaşık 9 m yüksekliğe kadar korunmuştur. Burada, peristyl'e ve ek mekânlara bağlantı sağlayan yuvarlak kemerli iki kapı açıklığı bulunur. Kapılar arasında üç niş yer alır. Niş kemerleri tamamen tuğladan örülmüştür. Niş yarım kubbeleri yatay yerleştirilmiş tuğla hatlar şeklinde düzenlenmiştir (Res. 5). Duvar yüzeyinde niş kemerleri arasında kalan alanlarda yine tuğladan bir Latin Haçı ve bir kandil nişi yer alır. Haç kolları uçlarına trapez kesitli tuğlalar yerleştirilmiştir (Res. 6).

Triclinium'un doğu duvarı üzerinde toplam sekiz niş görülür. Bu nişlerden merkezdeki üç tanesi yarım daire planlı ve zeminden yüksek tutulmuşken, diğerleri dikdörtgen planlı ve zemine kadar uzanır. Niş kemerlerinde bir taş – üç sıra tuğla şeklinde almaşık düzen tercih edilmiştir. Sağlam olarak günümüze ulaşabilen niş yarım kubbelerinden kuzeydekinde batı duvardakiler ile benzer şekilde yatay hatlar görülür. Diğerinde ise tuğlaların ikili gruplar halinde yatay ve dikey olarak atlamalı biçimde yerleştirilmesiyle oluşturulmuş sepet örgüleri görülür. Kandil nişinin iç yüzeyinde merkezde yer alan dikey bir tuğlanın iki yanına diyagonal tuğlalar yerleştirilmiştir. En üstte ise ışınal yerleştirilmiş tuğlalarda oluşturulmuş bir daire izlenir. Böylece stilize bitkisel bir motif elde edilmiştir (Res. 8).

⁶ Kemerler çevresindeki ince hat ve trapez kesitli tuğla kullanımı triclinium ve peristyldeki nişlerde de karşımıza çıkar.

Triclinium'un kuzeyinde yer alan apsisin yapıya sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Bu eklemenin, erken evre duvarına ait olan merkezdeki nişin ve pencere düzenlemesinin izlenmesine olanak verecek şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Erken evre duvarında, izlenebildiği kadarıyla, duvarın merkezinde üç niş yer alır. Nişlerin üzerinde iki çifte sütunla taşınan üç kemerli bir pencere düzenlemesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Merkezdeki niş kemeri almaşık, diğer ikisi tamamen taş kullanılarak örülmüştür. Ayrıca merkezdeki nişin yarım kubbesi, zigzaglar oluşturacak şekilde sıralanmış tuğlalarla dekore edilmiştir. Nişler arasında kalan alanlarda iki tane dairesel rozet yer alır. Işınsal yerleştirilmiş tuğla kullanılarak oluşturulan rozetler tuğla bir hat ile çevrelenmiştir (Res. 9). Duvarın doğu bölümünde, kuzeydoğu köşe odası içinde kalan alanda, aynı düzende bir rozet görülmektedir (Res. 10). Duvarın batı bölümünde, kuzeybatı köşe odası içinde kalan alanda, kapı ve niş kemeri arasında bir kandil nişi yer alır. Kandil nişinin iç yüzeyinde doğu duvardakiyle benzer stilize bitkisel motif görülür (Res. 11).

Episkopeion içerisinde tuğla süslemelerin görüldüğü son yapı üç yönünde portikolar bulunan peristylin batısındaki çeşmedir. Mekânın ortasında geniş bir implivium bulunur. İki katlı oldukları anlaşılan portiko zeminlerinde geometrik, bitkisel ve figürlü kompozisyonlardan oluşan opus-tessellatum tekniğinde mozaikler açığa çıkarılmıştır. Çeşme, yedi nişli düzenlenmiş ve tuğla dekorasyonlarla hareketlendirilmiştir. Nişlerden ortadaki beş tanesi piscina alanı içerisindedir. Merkez ve iki yandaki nişler, diğerlerinden daha geniş ve derin düzenlenmiştir. Bu nişler zemine kadar uzanmaktadır. Diğer nişler ise yüksek tutulmuştur. Piscina duvarlarında mavi ve beyaz renkte taş kaplamalarla çift renkli bir görünüş elde edilmiştir. Çeşmenin üst bölümünün, çifte sütunlarla taşınan kemerli açıklıklar şeklinde düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Çeşme üzerindeki niş kemerleri tamamen tuğla ile örülmüştür. Kemerler çevresinde ince hat ve trapez kesitli tuğla kullanımı burada da karşımıza çıkar. Piscina alanı içindeki niş yarım kubbelerinde tuğlaların yatay ve dikey gruplar olarak atlamalı biçimde yerleştirilmesiyle oluşturulmuş sepet örgüleri görülür (Res. 12-13). Tuğla grupları geniş nişlerde üçer, dar nişlerde ikişer tuğladan oluşturulmuştur. Piscina alanı dışındaki niş yarım kubbelerinde ise yatay sıralar halinde yerleştirilmiş tuğlalar bulunur. Niş kemerleri arasındaki alanlardan dört tanesinde Latin haçı motifi izlenir. Haçların üst sırasında, triclinium'dakilere benzer nitelikte iki dairesel rozet görülür. Merkezdeki nişin üzerinde ise yarım kubbe formu bir nişe ait izler görülmektedir. Nişin iç bükey bölümünde yatay sıralar halinde yerleştirilmiş tuğlalar yer alır.

Bizans coğrafyasında almaşık kemer uygulamaları ve dış cephelerdeki tuğla süslemeler Orta ve Geç Bizans Dönemi içerisinde değerlendirilir. Ancak Olympos kentinde sürdürülen çalışmalar, bu düzenlemelerin Erken Bizans Dönemi içinde de değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır.

Likya Bölgesi'nde de almaşık teknikteki kemerler Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen örnekleriyle tanınır⁷. Bu sebeple, Likya Bölgesi için almaşık kemer uygulamalarının tarihlendirilmesinde genel bir yaklaşım olarak Orta Bizans Dönemi işaret edilir⁸. Mevcut yayınlarda mimari unsurlar ve buluntulara göre Erken Bizans Dönemi'ne ait yapılarda karşılaşılan almaşık kemer problemine değinilmemiştir⁹.

⁷ Myra Aziz Nikolaos kilisesinin MS 11. yy. ortasına tarihlenen kuzey ek yapısında kademeli almaşık kemerler görülür. Ötügen v.d. 1999-2000, 224-228; Apollonia kentinde Orta Bizans Dönemi özellikleri gösteren kubbeli bazilika planındaki kilisenin naosa giriş sağlayan batı ve güney kapıları üzerinde almaşık teknikte kemerler görülür. Alparslan 2002, 129-130, Res. 8.

⁸ Andriake B Kilisesi güney ek mekânının kapı kemeri taş-tuğla almaşıklığındadır. Myra Aziz Nikolaos kilisesi referans alınarak ek mekânın yapıya Orta Bizans Dönemi'nde eklenmiş olabileceği düşünülmüştür. Tekinalp 2000, 326; Tekinalp 2001, 511-512. Ancak kazı çalışmaları sonrasında izlenebilen veriler sayesinde, ek mekân duvarlarının kilise duvarlarıyla herhangi bir dilatasyon olmadan iç içe geçecek şekilde örüldüğü anlaşılmaktadır.

⁹ MS 6. yy'a tarihlenen Gemiler Ada III Nolu Kilise'nin naos batı duvarındaki kapı kemerleri almaşık düzendedir. Asano 1995, 72-77, Fig. 44; Kilisenin batısında yer alan ve yapıyla ilişkili oldukları anlaşılan mekânların pencere kemerlerinde de almaşık kemerler izlenir.

Ancak, son dönemde yapılan çalışmalarla birlikte, alması tekniğindeki kemerlerin Likya Bölgesi'nde Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen örnekleri artmaktadır¹⁰.

Alması kemerler gibi, tuğladan yapılmış dairesel rozet, zig-zag ve sepet örgü gibi motifler de büyük ölçüde Orta ve Geç Bizans Dönemi yapılarında karşımıza çıkar. Özellikle dış duvarlarda farklı motiflerin birarada kullanılmasıyla elde edilen hareketli cephe kurgusu, geç dönemin karakteristik uygulamasıdır. Cephelerde tuğla dekorasyon kullanımını Konstantinopolis, Yunanistan ve Batı Anadolu'da bir çok yapıda örneklemek mümkündür¹¹. Likya Bölgesi'nde ise Orta Bizans karakteri gösteren tek örnek Myra Aziz Nikolaos kilisesinin MS 11. yy'a tarihlenen kuzey ek yapı cephesidir. Cephede kademeli alması kemerler, kemerleri çevreleyen ince tuğla hat, dairesel rozetler ve testere dışı frizler görülür¹². Ayrıca Myra'da MS 13. yy'a tarihlenen Tiyatro Yakınındaki Kilise'nin çatı saçaklığında, güney duvarındaki pencerenin ve naos giriş kapısının üzerindeki üçgen alınlıklarda tuğladan testere dışı frizler görülür¹³.

Ancak, kazı çalışmaları sonucunda elde edilen veriler, Olympos episkopeion'unda karşılaşılan tuğla süslemelerin Erken Bizans Dönemi içinde değerlendirmeleri gerektiğine işaret eder. Peristyl portikolarında ve triclinium'la ortak kullanılan vestibulum zemininde, MS 6. yy. özellikleri gösteren mozaikler açığa çıkarılmıştır¹⁴. Kazı çalışmalarında tespit edilen mimari yada liturjik işlevli taş eserlerin yanı sıra seramik, cam ve maden gibi diğer küçük buluntuların benzerleri de Erken Bizans Dönemi'ne ait kontekstlerden ele geçmektedir¹⁵. Okunabilir durumdaki az sayıda sikke de aynı dönemdeki kulanıma işaret eder. Malzeme-teknik detaylarda, tuğla süsleme görülen duvarların yapılarla sonradan eklendiğini gösteren herhangi bir veri yoktur.

Olympos kentinde, episkopeion'la benzer şekilde tuğla süslemenin yoğun olarak kullanıldığı ancak mozaik ve diğer buluntulara göre Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen başka bir örnek Mozaikli Yapı'dır. Yapının MS 5. yy. sonunda inşa edilen ve 6. yy. boyunca kullanımda olan bir konut olduğu saptanmıştır. Yapıda alması düzende, sepet örgülü ve testere dışı silmelerle çevrelenmiş nişler yer alır. Bu kemerlerin taşıdığı ikinci kat zemininde in situ olarak halen izlenebilen mozaikler MS 6. yy. başına tarihlenir. Yapıda yürütülen kazı çalışmalarında elde edilen taş, seramik, maden ya da sikke gibi buluntuların tamamı da Erken Bizans Dönemi'ne işaret eder¹⁶. Tuğla süslemelerdeki benzerlikler Episkopeion ve Mozaikli Yapı'nın aynı dönemde inşa edilmiş olduklarını gösterir.

¹⁰ Dolikhiste Tersane koyunda yer alan kilisenin apsis kemeri taş-tuğla almasıdır. Apsisin kademeli kemerinde tuğla ve taş sıraları altta ve üstte farklı hizaya gelecek şekilde düzenlenmiştir. Yapının MS 7. yy. öncesine ait olması gerektiği belirtilir. Peschlow 2001, 203; Olympos'un yaklaşık 5 km kuzeyindeki Yanartaş'ta yer alan bazilikanın MS 5.-6. yy'a tarihlenen ilk evresine ait apsis kemerleri alması düzendedir. Öztaşkın 2012, 316.; Olympos kentinde S5/IX sektöründe yer alan ve MS 6. yy'a tarihlenen Nekropol Kilisesi'nin (Yarım Bazilika) pencere kemerleri taş-tuğla almasıdır. Gökalp – Yıldırım 2010, 379; Olympos kentinde S8/VII sektöründe yer alan ve MS 5. yy. sonu – 6. yy. başına tarihlenen Mozaikli Yapı'nın kapı, pencere ve niş kemerleri alması düzenlenmiştir. Öztaşkın – Öztaşkın 2012a, 331-332.; Öztaşkın – Öztaşkın 2012b, 285.; Yine Olympos kentinde S5/III-IV sektöründe yer alan ve MS 6. yy'a tarihlenen Güney yamaç Yerleşimi Aşağı Kilise'nin kuzeyindeki koridorun pencere kemerlerinde taş-tuğla alması izlenir. Uzun 2015, 64.

¹¹ Orta ve Geç Bizans Dönemi cepheleri için topluca bk.: Ousterhout 1999, 194-200; Buchwald 1979, 261-296; Ötüken 1978, 213-233; Trkulja 2004, 229-250.

¹² Ötüken vd. 1999-2000, 224-228.

¹³ Akyürek 2015, 17.

¹⁴ Olcay Uçkan – Öztaşkın 2015, 87-90.

¹⁵ Buluntular hakkında genel bir değerlendirme için ayrıca bk.: Öztaşkın 2013, 263-275.

¹⁶ Öztaşkın – Öztaşkın 2012a, 329-346; Öztaşkın – Öztaşkın 2012b, 277-287; Yapıdaki mozaikler hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk.: Öztaşkın 2009, 709-720.

Olympos kenti dışında Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen tuğla süsleme örnekleri sınırlıdır. MS 5. yy. ortasına tarihlenen¹⁷ Konstantinopolis Studios Manastırı Kilisesi'nin atrium kuzey duvarında tuğla haç ve iki rozet görülür (Res. 14). Kemerler arasındaki üçgen alana yerleşen haç motifi tuğla kör kemer içine alınmıştır. İki yanında tuğlaların ışınal yerleştirilmesiyle oluşturulmuş iki dairesel rozet yer alır. Haç motifi dışa yansırken rozetler sadece atrium'da izlenmektedir¹⁸. Atrium'un bu duvarının onarım görmediği anlaşılmaktadır. Duvar, kilise ile aynı malzeme teknik özelliklere sahiptir. Naos'un güney duvarında pencereler arasında da aynı nitelikte haç motifi görülür.

Thessalonike Galerius Sarayı içindeki oktagon yapının kuzey niş duvarında iki palmye dalı arasında dairesel rozet içine alınmış eş kollu haç görülür (Res. 15). Tuğla kompozisyonun, sarayın MS 4. yy.'ın ilk yarısına tarihlenen ilk yapım aşamasıyla aynı döneme ait olduğu anlaşılmaktadır. Motif, yapının inşası tamamlanınca mermer kaplamalarının arkasında kalmıştır¹⁹.

Duvarlarda görülen tuğla haçların benzer bir uygulaması MS 6. yy.'a tarihlenen Gemiler Ada III nolu kilisenin apsisinde görülmektedir. Apsis yarım dairesindeki tuğladan üç haç motifinde, haç kolları ucunda trapez kesitli tuğlalar kullanılmıştır. Haç motifleri daha sonradan yapılan syntronon'un arkasında kalmıştır²⁰. Laodikeia (Denizli) kentinde, kiliseye ulaşım sağlayan sokak üzerindeki kapı açıklığı üzerindeki sağır kemerde, şevronlar oluşturacak biçimde zigzaglar şeklinde yerleştirilmiş tuğlalar görülür. Kapının MS 7. yy.'daki depremle yıkıldığı tespit edilmiştir²¹.

Bu örnekler motif benzerliğinin yanı sıra, tuğlanın duvar yüzeyinde bezeme ögesi olarak Erken Bizans Dönemi'nde de kullanıldığını örneklemeleri açısından önemlidir. Olympos episkopeion'unda karşılaşılan tuğla süslemeler, Orta ve Geç Bizans yapılarının aksine tamamen iç mekana yöneliktir. Vaftizhane vestibulum'u ve peristyl çeşmesinde açık alanda yer alan duvarlarda bulunsalar da, kapalı avlulara yönelik olarak yapılmışlardır. Almaşık kemerler ya da diğer motiflerin tamamında harç kalınlığı, tuğlaların iki katı ya da daha geniştir. Kullanılan tuğlaların devşirme olarak elde edilen malzemelerden, yerlerine göre bazılarında kesilerek yerleştirildikleri anlaşılmaktadır. Aynı nitelikler Olympos'taki Mozaikli Yapı için de söz konusudur.

Kazı çalışmalarının ortaya koyduğu veriler ve sınırlı sayıda da olsa benzer örnekler göz önüne alındığında, Olympos episkopeion'unda karşılaşılan tuğla süslemelerin Erken Bizans Dönemi'ne ait oldukları söylenebilir. Elde edilen bu sonuç, tuğla süslemeler için karşılaştırma örnekleri ile analogi kurularak yapılacak değerlendirmeler açısından, farklı tarihlendirme kriterlerinin de göz önüne alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

¹⁷ Kilisenin kesin inşa tarihi olarak MS 454 ve 463 tarihleri önerilir. bk.: Pekak 2000, 101-102.

¹⁸ Mathews 1971, 21, Fig. 5-7; Büktel 1995, 69, Res. 49.

¹⁹ Hoddinott 1963, 123-124, Fig. 24e.; Vickers 1973, 114-116, Fig. 9; Athanassiou v.d. 2006, 247, Fig. 4; R. Hoddinot motifin Mithra sembolü olabileceğini düşünür. M. Vickers ise palmyeler arasındaki haçın I. Constantinus'un rüyasıyla ilişkili olarak 'Haçın Zaferi'ni simgelediğini söyler.

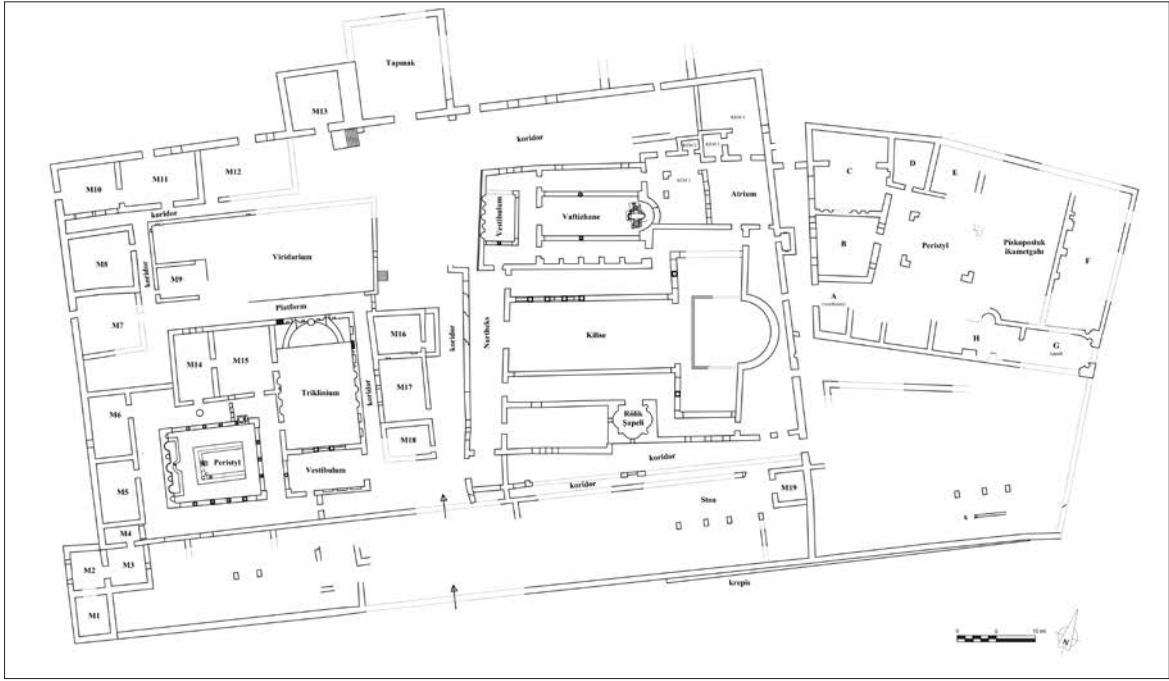
²⁰ Asano 1997, 452, Fig. 14.

²¹ Şimşek 2012, 17, Res. 16.

Kısaltmalar ve Kaynakça

- Akyürek 2015 E. Akyürek, "A Recently Discovered Thirteenth Century Church at Myra", bk.: S. Fazlulin – M. M. Antika (ed.), Proceedings of the 17th Symposium on Mediterranean Archaeology, Moskova 25-27 Nisan 2013 (2015) 14-23.
- Asano 1995 K. Asano, "Church III on Gemiler Ada", bk.: S. Tsuji (ed.), The Survey of Early Byzantine Sites in Ölüdeniz Area (Lycia, Turkey) the First Preliminary Report (1995) 72-78.
- Asano 1997 K. Asano, "The Excavation of Church III on Gemiler Ada Near Fethiye", bk.: İ. Eroğlu v.d. (ed.), KST 18.2 (1997) 451-470.
- Athanassiou v.d. 2006 F. Athanassiou – V. Malama – M. Miza – M. Sarandidou, "The Construction Phases of The Octagon of The Galerius Palace Complex in Thessaloniki", *Archaologiko Ergo Stē Makedonia Kai Thrakē*, 18, 2006, 239-255.
- Büktel 1995 Y. Büktel, *Studios Manastırı Bazilikasının Üst Örtü Problemi (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 1995)*
- Darrouzes 1891 J. Darrouzes, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae* (1891).
- Gökalp – Yıldırım 2010 Z. D. Gökalp – Ş. Yıldırım, "Lykia Olympos'unda Bir Restitüsyon Denemesi", *Adalya*, XII, 2010, 367-387.
- Hellenkemper – Hild 2004 H. Hellenkemper – F. Hild, *TIB 8: Lykien und Pamphylien* (2004).
- Hild 2004 F. Hild, "Lykien in den Notitiae Episcopatum", *JÖB*, 54, 2004, 1-17.
- Hoddinott 1963 R. F. Hodinott, *Early Byzantine Churches of Macedonia and Southern Serbia: A Study of the Origins and the Initial Development of East Christian Art* (1963).
- Mathews 1971 T. Mathews, *The Early Churches of Constantinople: Architecture and Liturgy* (1971).
- Mommsen 1866 T. Mommsen (ed.), *Hierocles Synecdemus et Notitiae Graecae Episcopatum* (1866).
- Olçay Uçkan v.d. 2006 B. Y. Olçay Uçkan v.d., *Olympos Lykia'da Bir Korsan Kenti* (2006).
- Olçay Uçkan – Kayapınar 2015 B. Y. Olçay Uçkan – L. Kayapınar, "Olympos Piskoposu Methodios ve Olympos Kenti", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), *Patara VII.1 Kum'dan Kent'e Patara Kazılarının 25 Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Antalya 11-13 Kasım 2013 (2015) 535-544.
- Olçay Uçkan – Öztaşkın 2015 B. Y. Olçay Uçkan – G. K. Öztaşkın, "Olympos Kazısı 2014", *Anmed* 13, 87-90.
- Olçay Uçkan – Öztaşkın 2016 B. Y. Olçay Uçkan – G. K. Öztaşkın, "Ateş ve Suyla Kutsanan Kent: Olympos", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi* (2016) 274-287.
- Ousterhout 1999 R. Ousterhout, *Master Builders of Byzantium* (1999).
- Ötüken 1978 Y. Ötüken, "İstanbul Son Devir Bizans Mimarisinde Cephe Süslemeleri", *Vakıflar Dergisi* 12, 1978, 213-233.
- Ötüken v.d. 1999-2000 Y. Ötüken – S. Alparslan – M. Acara, "Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kuzey Ek Yapısının Yeni Bir Değerlendirmesi", *Adalya* IV, 1999-2000, 221-242.
- Öztaşkın 2011 M. Öztaşkın, "Olympos Mozaikli Yapı: Geç Antik Çağ-Erken Bizans Dönemi Mozaikleri", bk.: M. Şahin (ed.), *XI. Uluslararası AİEMA Mozaik Sempozyumu Türkiye Mozaikleri ve Antik Dönemden Ortaçağ Dünyasına Diğer Mozaiklerle Paralel Gelişimi: Mozaiklerin Başlangıcından Geç Bizans Çağına Kadar İkonografi, Stil ve Teknik Uzerine Sorular*, Bursa 16-20 Ekim 2009 (2011) 709-720.
- Öztaşkın 2012 G. K. Öztaşkın, "Yanartaş (Khimeira)'daki Bizans Dönemi Bazilikası", bk.: K. Dörtlük – T. Kahya – R. Boyraz Seyhan – T. Ertekin (ed.), *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyum Bildirileri Antalya 4-7 Kasım 2009* (2012) 313-327.
- Öztaşkın 2013 G. K. Öztaşkın, *Olympos Kenti Episkopeion Yapı Topluluğu*, (Anadolu Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2013).

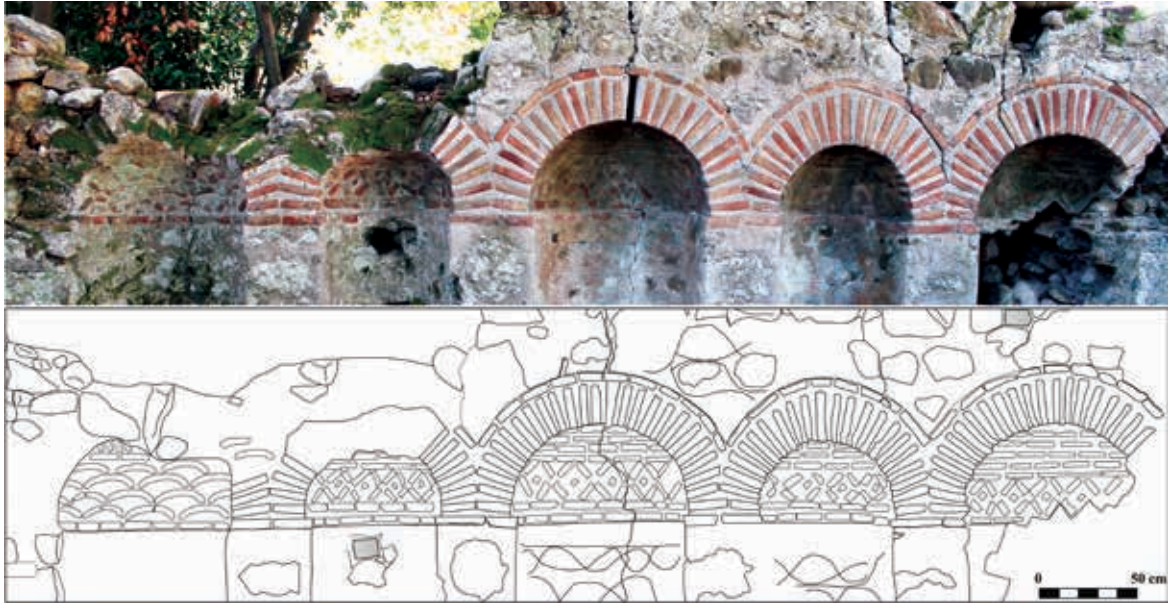
- Öztaşkın – Öztaşkın 2012a
G. K. Öztaşkın – M. Öztaşkın, “Antalya-Olympos Mozaikli Yapı”, bk.: K. Dörtlük – T. Kahya – R. Boyraz Seyhan – T. Ertekin (ed.), Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyum Bildirileri, Antalya 4-7 Kasım 2009 (2012) 329-346.
- Öztaşkın – Öztaşkın 2012b
G. K. Öztaşkın – M. Öztaşkın, “Building With Mosaics in Olympos: A Comparative Evaluation of Finds and Construction”, bk.: B. Böhlendorf-Arslan – A. Ricci (ed.), BYZAS 15 Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts (2012) 277-287.
- Parman – Olcay Uçkan 2006
E. Parman – B. Y. Olcay Uçkan, “Olympos’un Ortaçağ Dokusu”, bk.: K. Dörtlük – B. Varkıvanç – T. Kahya – J. des Courtils – M. Doğan Alparslan – R. Boyraz (ed.), III. Uluslararası Likya Sempozyumu (2) Antalya 07-10 Kasım 2005 (2006) 587-599.
- Pekak 2000
S. Pekak, “İstanbul’da Studios Manastırı H. Ioannes Prodromos Kilisesi I”, Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi X, 2000, 101-121.
- Peschlow 2001
U. Peschlow, “Die Kirche von Tersane auf Kekova Adası Überlegungen zum Lykischen Kirschenbau”, bk.: C. Özgünel – O. Bingöl (ed.), Günışığında Anadolu Cevdet Bayburtluoğlu İçin Yazılar (2001) 197-208.
- Şimşek 2012
C. Şimşek, Kutsal Kent Laodikeia’nın Kiliseleri (2012).
- Tekinalp 2000
V. M. Tekinalp, Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağ’da (M.S. 4.-14. yy) Andriake Kenti, (Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2000)
- Tekinalp 2001
V. M. Tekinalp, “Andriake Kiliseleri ve Tarihendirme Sorunları”, bk.: S. Doğan (ed.), V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler, 19-20 Nisan 2001 Ankara (2001) 491-516.
- Trkulja 2004
J. Trkulja, Aesthetics and Symbolism of Late Byzantine Church Façades 1204-1453, (Princeton Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2004)
- Uzun 2015
M. C. Uzun, Olympos Antik Kenti Erken Bizans Dönemi Dini Yapılarında Malzeme ve Teknik (Anadolu Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2015).
- Vickers 1973
M. Vickers, “Observations on the Octagon at Thessaloniki”, JRS, 63, 1973, 111-120.
<http://www.galeriuspalace.gr/en/monuments/oktagono/north-niche/> (erişim tarihi: 22.02.2016)

Res. 1 Olympos episkopeionu plânı

Res. 2
Peristyl doğu duvar
üzerindeki nişler

Res. 3 Vaftizhane vestibulumundaki nişler

Res. 4 Vaftizhane vestibulumundaki nişlerden detay

Res. 5 Triclinium batı duvarında tuğla süslemeler

Res. 6 Triclinium batı duvarındaki haç motifi ve kandil nişi

Res. 7 Triclinium doğu duvarındaki nişler

Res. 8 Triclinium doğu duvarındaki niş detayı ve kandil nişi

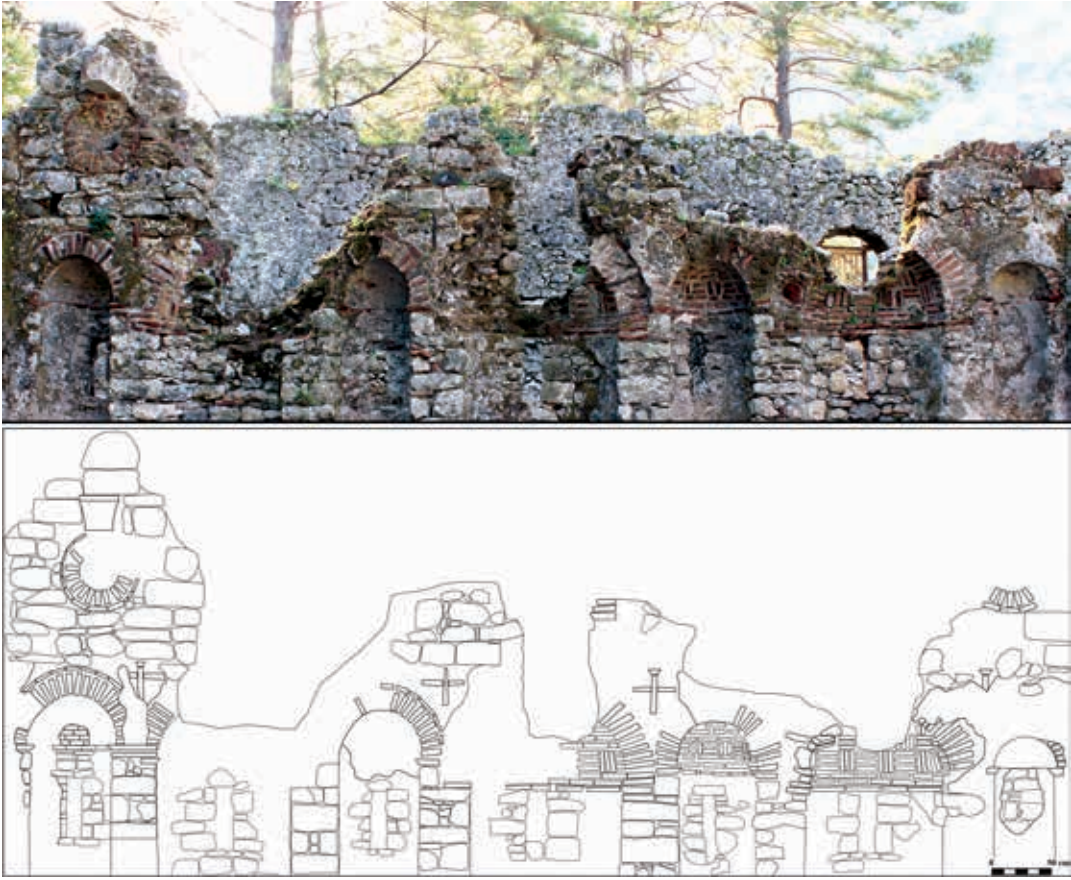
Res. 9 Triclinium kuzey duvarında apsis arkasında kalan nişler

Res. 10 Triclinium kuzey duvarı doğu bölümü

Res. 11 Triclinium kuzey duvarı batı bölümü

Res. 12 Peristyl çeşme duvarındaki nişler

Res. 13 Peristyl çeşme duvarındaki nişlerden detay

Res. 14 Konstantinopolis Studios Manastır Kilisesi atrium kuzey duvarı

Res. 15 Thessalonike Galerius Sarayı'ndaki oktagon yapı kuzey niş duvarı
(Kaynak: <http://www.galeriuspalace.gr/en/monuments/oktagono/north-niche/>)